

SKUTEČNOST

Nezávislá revue — řídí redakční kruh v Ženevě.

Ročník II.

Číslo 1.

Leden 1950.

O B S A H

1950. Z exilu do světa

Mark Lennan

Byl Beneš vinen?

Jiří Pistorius

Evropa bez Evropanů? II.

Ladislav Čerych

Sociální spravedlivost a
hospodářská prosperita

Dr Ján Žák

Jalta rediviva

Xavier

Byl jsem v Portugalsku

Jaroslav Dubina

Poznámky

O demokracii obsahovou

L. M.

Slovanský mythos — líce a rub

K. B.

Čs. školství v exilu

Pitt

Dopisy.

Milí přátelé,

přejeme vám všem do nového roku hodně vytrvalosti a víry a hodně úspěchů v práci. Děkujeme srdečně všem, kteří na nás vzpomněli s vánočním blahopřáním.

Skončili jsme první ročník Skutečnosti, rok příprav a vzájemného poznávání. Rok jistě stačí, aby se lidé seznámili důkladně, i když se to děje jen prostřednictvím časopisu a dopisů. Máme radost, že naše čtenářská obec se rozrostla a že náš časopis je dnes pojítkem mezi roztroušenými ostrůvky české emigrace ve všech pěti světadílech (ani rovníková Afrika a Madagaskar tu nechybí).

Máme ovšem starosti s financováním; srdečné díky všem, kteří si to uvědomili a vyrovnali předplatné. Vám, kteří jste tak ještě neučinili, chceme připomenout, že — bohužel — nic na světě není zadarmo, ani naše tiskárna a pošta. Na mnoho adres posílali jsme dosud Skutečnost zdarma. Není to už nadále možné, proto musíme vyřadit z adresáře všechny čtenáře neplatící. Příští číslo dostanou jen předplatitelé (netýká se táborů v Německu), případně ti čtenáři, kteří nám vysvětlí, že nemohou z existenčních důvodů v nejbližší době platit.

Všem předplatitelům pošleme jako novoroční premii studii Jindřicha Skalického «Mnichov 1938».

S upřímným pozdravem
SKUTEČNOST

Předplatné na Skutečnost činí od ledna 1950 půlročně:

USA	\$ 1,5	Francie	400 frs
Kanada	\$ 1,5	Švédsko	6 K
Švýcarsko	6 frs	Norsko	7 K
Německo	6 DM	Dánsko	7 K
V. Britanie		Belgie	70 frs
a šterl. oblast	10 sh.	Holandsko	6 zl

Peníze poukazujte:

1. ve Švýcarsku na poštovní konto I. 6043. — 2. z Ameriky a Kanady mezinárodním převodem nebo dopisem. — 3. ze zemí šterlingové oblasti (V. Britanie, Austrálie etc.) ve formě nevyplněného a nekříženého Postal Orderu na adresu P.H., 143 A, Fellows Road, London NW 3. — 4. z ostatních zemí dopisem (15 mezinárodních odpovědek).

1950. Z exilu do světa

Nemáme v úmyslu psát tradiční novoroční úvodník, jak je zvykem všech ctihodných a «usazených» časopisů. Je to spíše shodou okolností, že v době přechodu do nového desetiletí připomínáme důležitou fázi vývoje, do níž náš exil nyní vstupuje. Ze svých vlastních zkušeností a osudů se přesvědčujeme o tom, že se končí určitá etapa v našem emigrantském životě. Mnozí z nás právě prožili již druhé vánoce ve vyhnanství. Pro mnohé vybledla stále znepokojující skutečnost nového prostředí, do níž každé ráno s rozpačitým překvapením pro-citali. Velmi četní našli jakous takous hmotnou existenci nebo při nejmenším se naučili snášet nepřízně svého postavení s menší měrou nespokojenosti a pocitem vyvržení. Skoro všichni si zvykli.

I tak zvaný veřejný život exilu, tato miniatura domácích poměrů, kde se však pocit důležitosti nedovedl scvrknout úměrně k zmenšeným rozměrům prostředí, prošel v podstatě jedním uceleným úsekem vývoje. Sorganisoval se, byť plánovitosti a hospodárnosti bylo v tom seskupování asi tolik, jako když roste dříví v lese; nicméně vzal na sebe určitou formu. Zkrátka po dvou letech života za hranicemi máme již exilové instituce. A máme též — či spíše v první řadě — také pravé exulanty.

Od obnoveného zřízení zemského v r. 1627 se totiž poprvé opakuje společenský jev, jímž je vznik masové emigrace, emigrace jako složky národa, jako charakteristické sociální skupiny. Počet, jdoucí do několika desítek tisíc, odlišuje ji podstatně od zkušenosti let 1914 a 1939, kdy hrstka diplomatů a vojáků pracovala na nejkonkrétnějších úkolech politických a strategických, jejichž léta trvání si mohla, bez rizika velikého omylu spočítat na prstech jedné ruky. Tato emigrace si tedy začíná zařizovat trvalejší podmínky života, materiální, společenské a tím i psychologické. Podvědomé směřování k tomuto cíli se tu zdá být vyjimečně prozíravější než matematické kalkulace s apokalyptickými nadějemi na zničení Evropy v době co nejkratší, jež mají ospravedlnit optimism. Pro celý náš budoucí vývoj ve vyhnanství, pro zdar naší práce osobní i veřejné bude rozhodující, v jakém prostředí se rozhodneme usadit. A z toho všeho pak bude daleko nejdůležitější stránka psychologická. Hledání pevnější a trvalejší základny, přivykání je zcela přirozené a je příkazem pudu sebezáchovy. Můžeme je zřetelně sledovat u všech emigrací v dřívější historii. Jako ony však, i naše tak podstupuje velmi četná a vážná nebezpečí.

Stručně, anekdoticky by se dalo říci, že nejbližší doba ukáže, zda jsme emigrovali z národa do světa, či z národa i ze světa zároveň. Někdy se nám zdá, že je třeba litovat, že vzrušený pocit nového prostředí začíná ustupovat nově nabytým zvykům a pocitu nového vkolejení. Někdy bychom raději — i za cenu

prodloužení psychických útrap — podrželi vykořeněnou bytost ve vzduchoprázdnu, aby se nám příliš snadno nezachytila v mělkém, sesouvajícím se písku. Organizace exilu, k níž dříve či později musilo nevyhnutelně dojít, nám situaci ještě více ztěžuje a komplikuje. Vytvořil se nám totiž, jak jsme již řekli, český a slovenský svět v malém. Živočišná a primitivní úzkost z cizího, z nového, z neznámého, způsobila, že se velmi mnozí křečovitě přitiskli k tomuto maličkému přeludu ztraceného domova, kde se tak pohodlně dalo žít, či spíše lethargicky klouzat po vyjetých drahách, aniž byl člověk životem nějak zvláště vyrušován. Toto přimknutí, ač přirozené, bylo však to nejhorší, co jsme ve vyhnanství mohli udělat. Pud nás tu vede přímo do záhuby, podobně jako strach z velkých prostorů při leteckém bombardování žene obyvatele měst do náručí smrti. Domnívajíce se, že našli v trpasličím vydání veřejného života československého plnocennou náhradu za ztracená pole činnosti doma, zahrnou je oběti tohoto osudného omylu veškerou pozorností, horlivostí, sympatiemi i fanatismem, ovšem ve vydání nezmenšeném. Je logické, že skromná skutečnost t. zv. «emigrantské veřejnosti», «politických hnutí v exilu» a «přeskupování sil», viděna strážlivě, nemůže nikoho plně a vážně zaujmout. Méně logický však je závěr, který tu mnozí činíme, totiž vědomé sebeklamání umělým zveličováním. Školská rovnice o malichernosti praví, že malichernost je přisuzování velikého významu nepatrným věcem. Tedy přesně to, o čem tu hovoříme.

Odtud ona nevídaná, až křečovitá horlivost při volbách do všech, i nejdrobnějších funkcí v uprechlických táborech, odtud tvoření až desetičlenných stolních společností, jimiž se s vážnou tváří dávají jména politických stran. Než pocit uspokojení, že po nepříjemném údobí nejistoty, kdy nám selhala všechna rutina, a kdy jsme místy musili o svém životě dokonce i přemýšlet, je jen krátký a šalebný. Nikdo se nedokáže klamat vytrvale. Omrzí nás jednou brát zvětšovací sklo na všechny bouře ve sklenici vody, a co potom? Jsme ve slepé uličce, máme hořký pocit marnosti a směšnosti.

Správná cesta pro člověka ve vyhnanství je právě ta nejtěžší, ta nejméně přirozená. Znamená vstup, zapojení, začlenění do mezinárodního prostředí, tedy konkrétně do prostředí, kde právě fysicky žijeme. Překonat nechuť, strach a ostych a nebát se ani odporu okolí, jenž je stejně slepý a primitivní jako vnitřní odpor náš. To je příkaz nám všem bez rozdílu. Někteří pokládáme své současné místo pobytu za přechodné a zdá se nám, že styk s prostředím nemá význam, že to prostě nestojí za to. Nemylme se; nebezpečí zmalichernění nám hrozí stejně jako ostatním, kteří již našli nové domovy. Abychom je vyvážili, nenajdeme jiné opory, než stálý pohled a zájem o politické a sociální dění kolem nás.

Je to ovšem obtížné. Ale stále námitky a nářky nad obtížemi a strádáním exilu je třeba jednou také změřit výhodami, jež nám naše postavení poskytuje. Vycházíme-li z předpokladu, že hmotný standard je hlavním či jediným kriteriem, pak arci výhody neuvidíme. Nenajdeme rovněž žádný důvod, proč bychom se měli duchovně obracet ke svému novému prostředí. Ale pak asi ztěží odpovíme na otázku, proč jsme vůbec do vyhnanství šli.

A tuto otázku bychom si měli občas znovu otevřeně a nemilosrdně položit. Vždyť u všech nás byl to čin volní, který jsme často velice dlouho připravovali;

měli jsme tedy dosti času, promyslet si všechny obtíže, pravděpodobné oběti i nebezpečí. Což dočasné rozčarování, způsobené téměř výhradně strádáním hmotným, mohlo úplně zvrátit náš duševní rovnováhu a přimět nás, abychom pochybovali o účelnosti svého kroku, či ho dokonce litovali? Jsme tak slabí, že nás pobyt v táboře dokáže proměnit ve zmítající se ranečky pudů? Zaslepilo nás to všechno natolik, že nevidíme, že vlastně všechno to, co jsme si od pobytu ve svobodném světě slibovali, máme na dosah ruky? Nikdo nás neohrožuje na životě, můžeme volně projevit své mínění, duchovní izolace od světa je protržena... Nemáme již ani tolik sil, abychom po těchto výhodách sáhli a využili jich? Což nechceme rozvinout svého ducha a osobnost natolik, že ani doma ve svobodné vlasti k tomu nebylo tak bohaté příležitosti, naučit se nesčetným novým věcem a poznat pravou cenu těch, které nám dalo Československo? Raději věříme, že nikoliv, že přešlapování na uzoučkém terénu emigrace je jen dočasnou krizí, z níž povede cesta na vyšší, světovou rovinu.

V osobním problému každého z nás se zrcadlí i volba, kterou má česká a slovenská emigrace jako celek. Když se jí podařilo vyvést ze zajetí rudého fašismu skupinu schopných lidí a jistým způsobem ji organisovat — to je tak asi zhruba bilance prošlých dvou let — má přejít k činnosti, jež je jejím ústředním posláním, to jest tlumočit světu výstrahu a poučení ze zkušenosti února 1948, a podat domovu obraz o tom, co nynější zkouška, již prochází, znamená ve své obecné, evropské a světové podstatě, a jak jí má rozumět. Nebo může naléztí uspokojení nad tím, že se jí podařilo přenést kolibří mumii politických poměrů let 1945 - 1948 za hranice státu. Pak se bude zabývat jejím pěstováním a oprašováním, hraním na Československo, včetně všech chyb i pošetilostí oné nenávratně minulé historické epizody. Optimismus, který, pokud se výsledku této volby týče, chováme, lze nazvat výstižně jako «ukrutnou naději», obrat, známý z dob hrdinné obrany Madridu. Doufáme, že se udržíme, protože bychom jinak zahynuli. Neboť zkušenosti všech emigrací dosavadních, co jich dějiny znají, mluví řečí jen velmi málo povzbudivou. Sledujeme-li v této chvíli velikou většinu emigračního tisku, příliš mnoho důvěry nám takové pozorování rovněž nedodá. Jsou to tribuny, kde zástupci svobodně smýšlejících Čechů a Slováků věnují skoro výhradně svou pozornost jeden druhému a to pozornost po výtce negativní. Světová veřejnost se zve k účasti jen zřídka, aby byla svědkem proti odpůrcí skupině. V koncertu, kde se zájmy, jsou-li vážně a svědomitě chápány, mohou lišit jen v nepatrných odstínech, vládne hluboká disharmonie.

Z bludného kruhu nicotných sporů, zveličování maličností, čehož výsledkem je toliko resignace a trpký pesimismus, tak charakteristický pro všechny «chronické» emigranty a tak odpuzující pro všechny lidi oravdu svobodné, vede jen jedna úzká a nepohodlná branka: do světa. Přejeme si z celého srdce, aby náš exil v každém svém jednotlivci našel dosti odvahy, podstoupit bolestnou změnu na jediné cestě, odkud kyne spása a návrat k zdravému rozumu. V tuto chvíli též nemáme větší ctižádosti než tomuto šťastnému vývoji ze všech svých slabých sil pomáhat.

Mark Lennan.

SPRAVEDLIVÉ ROZEBRAT PROBLÉM EDUARDA BENEŠE je téměř otázkou charakteru —

píše Ferdinand Peroutka v malé brilantní brožůrce, kterou věnoval otázce presidentovy viny na únoru 1948.

Útlý a pěkný jeho svazek na třiceti stránkách čitelného hektografovaného tisku, s názvem *Byl Eduard Beneš vinen?* (jako první číslo «Svazků úvah a studií» vydal v říjnu 1949 MDS v Paříži) je tedy první českou knižní edicí v emigraci. Je prostá (třebas velmi vkusná) úpravou, je čistá svými úmysly a pravdomluvná obsahem. To už samo je radostné, když vzpomene, že všechna dosavadní česká energie publikační (která je ostatně specifikum dostatečně charakterisované) vyplývá se v bezcenných «časopisech», z devadesáti procent vyplňovaných povrchní a zmatenou struskou, diletantstvím — a často i bez dobré vůle: z mikroskopických, úzkoobzorných zájmů českého kverulantství a pytlíkářství.

Ale největší význam té první malé knihy je v tom, že se zabývá skutečnou a palčivou otázkou, a že se s ní vyrovnává postojem i odpovědí nadmíru charakterními, protože věcnými.

Benešův postoj a role v únorovém puči staly se předmětem podrážděné i hněvivé kritiky těch, kteří byli odjakživa — a přímo svou fyzickou podstatou — jeho politickými odpůrci. A současně a naopak je stejně neobjektivně a nevěcně obhajován těmi, kteří tím buď míní svou obhajobu vlastní nebo nic víc než prostý výraz citové sounáležitosti: Existuje totiž v českém lidu stejně ressentiment benešovský jako ressentiment protibenešovský.

Peroutka předkládá si k analýze otázku Benešova překvapivého selhání v loňské politické krizi, ote-

vírá problém celé této osobnosti; podává první skutečný rozbor a první skutečnou kritiku Benešovy viny na ztrátě nezávislosti československé r. 1948.

Benešova vina na ztrátě československé samostatnosti! Jak ne skutečně a paradoxně a tragicky to zní. A přece otázka byla položena. A přece tato tragedie se naplnila v závěru Benešova života: člověk, který měl být oslavován jako jeden z těch, kteří položili základy svému státu, namísto toho je po své smrti obžalován a rozčileně souzen — a nebo alespoň kritisován — pro účast na politické sebevraždě tohoto státu. A přece se nezdá, že Eduard Beneš byl z těch, kteří se zpronevěřili své myšlence ani dílu z této myšlenky skutečně vyrostlému. Jisto je na druhé straně tolik, že nezpronevěřil-li se úmysly, zpronevěřil se fakty.

Peroutka jeho osud vidí podobný «dramatikovi, jež napsal dva znamenité akty hry a k nim připojil slabý akt závěrečný.» Nám se však zdá, že Eduard Beneš spíše než autorem dramatického díla, je jeho potenciálním předmětem, že je monumentální postavou tragedie. Hluboký a složitý jest její pathos: Tvůrce, jemuž dvakrát za život bylo dáno, aby činem potvrdil a obhájil smysl své ideje. Té ideji dovedl před tím dát všechn svůj život, všechnu svou sílu intelektuální. Kdykoliv se však jeho idea ocitla v reálném konfliktu s nepřátelskými silami, tento tvůrce, tento tragický hrdina, neměl příležitost, aby ji v konfliktu obhájil. Což takový osud neznamená tragično přímo v esenci? Zákonodárce, který se nemůže stát naplnitelem svého zákona, ienž všechnu energii strávil v tvorebném aktu myšlenkovém a jemuž nezbyvá jediného jejího zbytku na aktivní naplnění. Tvůrce, který přímo žil vírou ve svou myšlenku humanis-

tické demokracie, a kdykoli byla tato koncepce ohrožena a v zápase s nepřátelskými silami, její autor se nepostavil na její stranu! Neobhájl ji činem! A co při tom zvyšuje tragičnost tohoto fata: pokaždé se zdá, že on jediný mohl ten konflikt řešit. Byla to osobní statečnost, která chyběla? Nikoli pouze to. Neboť r. 1938 rozhodoval za životy milionů obyvatel vydaných nepřátelské přesile vojenské. A r. 1948 cítil v svém rozhodnutí tíhu zodpovědnosti za občanskou válku. (Nebudeme na tomto místě rozhodovat, je-li krvavý zápas horší než každé odmítnutí zápasu.)

Obraťme se však k Peroutkově knize. Peroutkova zásluha spočívá v tom, že velmi přesně soudí Benešovu souvislost s únorem r. 1948 kritikou všeho, co v jeho činnosti soviselo s komunistickým převratem před touto událostí i kritikou jeho postoje k únoru jako k *fait accompli*. Peroutka analyzuje obojí: předcházející, i to, co nutně vyplývalo.

Nuže, co předcházelo podle Peroutky, co v Benešově jednání bezprostředně vedlo k únoru? «Abychom pochopili dr. Beneše v únoru 1948 musíme se vrátit do září 1938», říká v úvodu a snaží se podat ve zkratce Benešův postoj k Rusku mezi dvěma válkami; mluví o tom, že Beneš brzy po první světové válce pokládal Sovětský Svaz za místo chaosu a diktatury, uvádí Benešovu pomoc ve válce s Ruskem r. 1920. Ale jedno, důležitější, Peroutka zapomíná připomenout: Benešův vztah k Rusku po této době, jeho zásluhy o SSSR ve Společnosti národů, jeho cestu do Moskvy r. 1935.

Co vedlo Beneše k nové politické koncepci úzkého spojení s Ruskem? Peroutka odpovídá zprvu slovy nad míru nepochybnými: poučení a zklamání ze zkušenosti s

Francií a s ostatním Západem v roce osmatřicátém. Z tohoto složitého komplexu vyvozuje pak Peroutka Benešův postoj a jeho novou koncepci od r. 1938. To je až příliš známé, a mnohé z toho odůvodněné samotným Benešem.

Avšak, jak ji vyvozuje? Původnost a pronikavost Peroutkovy analýsy spočívá v *psychologické introspekci*, se kterou se snaží dobrat pro tuto změnu důvodů v samém individuálním ustrojení Beneše-člověka. Takto je ostatně založena valná většina jeho knížky.

Vyslovuje se otevřeně o Benešově nestřízlivém entusiasmu, především pokud jde o jeho první válečnou cestu do Moskvy: «jakmile dr. Beneš vstoupil na ruskou půdu, jakoby jeho hlava se ztratila v jakémsi oblaku». A důvodů pro presi-dentovu nestřízlivost dobírá se *psychologickou interpretací Benešova osobního prestiže*. Beneš byl přijat v Rusku velkolepě a s okázalou zdvořilostí v době, kdy na Západě prodělával nevládné ústrky a byl prosebným utečencem tam, kde jej dříve přijímali s úctou a slávou. Rusko mu bez váhání nabídlo vše, co mu Anglie odmítala: uznání zahraniční vlády a slib, že Sudety budou samozřejmě vráceny. Peroutka je příliš čistý a jasný ve svém myšlení, než aby nevyšlo celý svůj *postřeh*: Benešova psychologie smutku a možná i lidsky přirozeného uraženého hněvu, ukazuje přímo na to, že tu hrál svou roli i skutečný *osobní ressentiment* ukázat studené Anglii, že dovede dospět ke svým cílům třeba i bez ní. A stejně tak, i jiné momenty Benešova osobního prestiže ukazuje Peroutka: «Před lety si získal dr. Beneš v evropské politice pověst vynikajícího prostředníka. Několikrát vykonal dobré služby na mezinárodním jevišti, když šlo o to smířit dvě protichůdná stanoviska. Na tuto

roli byl hrdý. Postavila jej na vyšší místo, než by příslušelo politikovi malého státu. Nyní, když západ a východ se stali spojenci ve válce, domníval se, že přišla chvíle, aby opět vystoupil ve své staré roli prostředníka a že to slibuje více slávy než kdy před tím. Není to možno dokázat, ale lze to přímo hmatat na všem, co mluvil a dělal v té době. Jestliže kdy, tedy nyní, jak se mu zdálo, vyskytla se možnost postavit se do čela událostí a vést svět k dorozumění s Ruskem. Doufal, že povede jakýsi clearing-house pro západní a východní ideje. Že vystaví most, po kterém všichni rádi půjdou, a že na prvním pilíři tohoto mostu bude vytesáno jeho jméno. Domníval se, že se na něho dívá historie. Prohlásil svou cestu (do Moskvy) za vyvrcholení českých národních snah v devatenáctém století. Myslí, že osud byl k němu přízniv, že mu dopřál zahájit sblížení mezi západem a východem. Vůbec se vyjadřoval méně strážlivě než obvykle.»

Opakuji: Peroutka je příliš čistý a jasný ve svém myšlení, než aby se nevyslovil z celého názoru a z celého postřehu. Je však Peroutka v přítomném případě vždycky také nejednostranný? Není jistá nejednostrannost v tom, že posuzuje motivy Benešova jednání, vysvětluje je s vyjimečným důrazem na Benešově osobní psychologii? Peroutkova psychologická analýza Beneše jest nepochybně znamená. Je to více než stačující pro psychologický profil Beneše člověka. Může být však dostačující pro psychologický profil jeho charakteru státníka? Ovšem, že tyto dvě věci spolu souvisí u každého člověka, jeho individuální ustrojení a jeho mimoosobní stylisace v činu a v tvorbě. Ale jsou to věci dvě. (U básníků to bylo už podrobně studováno — u státníků zatím patrně ne tak hluboce.) — Víam,

že Beneš zůstával člověk i jako státník. Avšak současně jako *člověk ve státníkově obsazený*, nebyl logicky jenom člověkem. Peroutkova analýza Benešovy individuální psychologie je dokonalá a přesvědčující. Kdyby však měla znamenat jediný výklad presidentova jednání, kdyby byla jediným aspektem kritiky Benešovy viny na únorové porážce demokracie, bylo by to málo. S hlediska své, psychologické metody, má Peroutka celou pravdu, pokud jde o výklad Beneše. Jde jenom o to, že každý jediný výklad mohl by skreslit složitost skutečnosti. A jsou místa v jeho knížce, kde právě ve výkladu významně převládá interpretace psychologická.

Nad tímto charakterem Peroutkovy znamenité brožury uvědomujeme si právě základní rysy Peroutkova spisovatelského typu; nad jeho knížkou o Benešově vině pozorujeme je možná nejzřetelněji: Zdá se nám, že Ferdinand Peroutka není svým typem vyhraněný spisovatel nebo žurnalista politický. Jest daleko více a daleko podstatněji spisovatel belletrista. Jeho zájem o skutečnost současné politiky je jenom součástí jeho zájmu o širší životní pluralitu. Peroutkův zájem o život je druhu uměleckého. To znamená víc než pouze to, že by politiku spatřoval v jejích souvislostech s ostatním lidským životem. Peroutka neinterpretuje politiku bezprostředně ze skutečností a v kategoriích odborné politiky. Interpretuje ji skoro se dá říci beletristicky, nepřímou; interpretuje zážitek ze skutečnosti politické. Více než politika sama je mu bližší živý člověk v politické — obecné — situaci. Proto vidí na prvním místě nikoli to, čím je politika, nýbrž to, co politika *způsobuje*. Daleko spíše než analytik sociologický, jest Peroutka *osobní svědek lidského pathosu* a životní *dramatičnosti*. To vidíš už na

samém slově, na samé dikci a obrazu jeho stylu.

Odtud jeho psychologický, stejně jako dramatický aspekt v Benešově osudu.

Je však stejně samozřejmé, že Benešova vina či spíše tragický omyl státníka nespočívá v tom, že si vedl z důvodů osobní ctižádosti. Ovšem, že skutečnost není tak prostá. Ovšem, že tu především, či současně rozhodovala theorie politiká. A jí možná autor první kritiky Benešovy viny věnuje nejméně pozornosti. V čem spočívala?

Za prvé ve vědomí, že z Ruska stane se po válce jediná rozhodující velmoc na evropském kontinentě. Nedohodnout se a ignorovat největší sílu neodpovídalo charakteru Benešovy politické praxe. Za druhé stejně však naděje v komunistickou cestu k demokracii a k europeisaci — které Sovětský svaz zdařile kamuroval po celou válku — vzbuzoval důvěru nejenom Benešovu, ale i ostatních západních vůdců.

Avšak právě zde, s hlediska kritiky politické theorie je Peroutkova knížka málo podrobná, i když konstatuje, že Benešova víra v demokratický vývoj Ruska je všechna dnes «hřbitovem ilusí», a že tu více než o víru, šlo spíše o touhu, zoufalou touhu uvěřit.

Toto je však v jeho kritice málo úplná pozornost nevyčerpávající jeden z nejzávažnějších bodů. Otázku velmi komplexní a významnou, otázku Benešovy hluboké víry: V politické praxi v dohodu Evropy a Sovětského svazu — ve filosofické theorii pak v dohodu demokracie a komunismu.

Ale víra v dohodu Ruska a Západu obrážela se i v druhém: v sociologické theorii. A tato kritika theoretických thesí Benešových jeví se nám u Peroutky příliš stručná

Neboť Benešův vztah k Sovětskému svazu je velmi patrně výsledek *omylu už v samé koncepci theoretické*. Beneš ji ostatně uveřejnil ve své «Demokracii dnes a zítra», především v její sedmé, poslední kapitole, tam kde mluví nejenom o svém přesvědčení o nutnosti, ale i o víře v *možnost* loyální spolupráce a tolerance mezi oběma systémy, demokracií na jedné a komunismem na druhé straně. Beneš věřil ve více než spolupráci. Věřil dokonce v trvalé sblížení a nakonec asimilaci obou. A nemluvil pouze o theoretickém komunismu a theoretické demokracii, nýbrž konkrétně o «sovětském socialismu» a «západních demokraciích»! Na tomto závažném místě je patrně chyba v koncepci Benešově:

V rovině theoretické v tom, že komunism — byť, jak říká Beneš, analogický s demokracií v humanismu, pacifismu, intelektualismu a racionalismu (v rovině theoretické), — nikdy nemůže přece vůči demokracii zaujmout stanovisko spolupráce a tolerance. Demokracie mu je může nabízet marně, komunism je nedovede přijmout, neboť by tím popřel sám sebe; má-li existovat, nemůže leč popřít demokracii. Pro demokracii *spolupráce a tolerance* (i komunismu) jsou obsahem a smyslem její existence; pro komunism však tolerovat demokracii znamenalo by konec jeho existence.

A také v rovině praxe je pravděpodobně chyba, nevysvětlitelná právě u Eduarda Beneše, která vypadá téměř jako sociologická i psychologická neznalost dvou téměř protikladných etnických struktur, ruské a occidentální. S tímto faktem mentální a sociálně strukturální nesourodosti Beneš-sociolog ve své theoretické koncepci málo počítá.

Tyto pasáže Benešovy these bude nutno studovat oddělené a velmi

podrobně. Především je to úkolem odborníků sociologických a politických. My připomínáme Benešovu koncepci jen proto, abychom ji uvedli v možnou souvislost s událostmi, které vyústily v únoru roku 1948. Ale jednu otázku položím přece: Byl Beneš jako theoretik důsledný a opíral svou koncepci o čistou spekcii ideovou a o analýsu existující přítomné skutečnosti, nebo ji psal, aby ji podpíral své praktické plány politické, v nichž spatřoval jedinou nutnost? I druhé jest, zdá se, pravděpodobné. Vždyť sám říkal, že svůj názor na komunisticko-demokratickou kooperaci opřel stejně o theorii jako o *nutnost praktickou*.

Ale není v naší poznámce k Peroutkově knížce místa na řešení tohoto problému. Bude zajisté položen dříve či později ve své celistvosti. Je však slušné připomenout, že Beneš nebyl autoritativní vůdce, a že zodpovědnost za vývoj událostí od doby londýnské emigrace až k únoru 1948 je nesena stejně Benešem, jako těmi politickými představiteli, kteří s ním jeli do Moskvy a vrátili se přes Košice do obnoveného státu. Londýnská emigrace, která, jak říká Peroutka, «stála ovšem v řadě těch, kteří zvítězili proti Hitlerovi, ale na druhé straně prohrála téměř všechno, co se dalo prohrát. Tvářila se, jako by přinášela domů svobodu. V pravdě přivezla téměř dokonalou komunistickou revoluci.» «Měla si počínat méně hrdě o vrátit se domů spíše jako kajeník.»

Beneše bude možno *vysvětlovat* z jeho lidských vlastností, z jeho individuální psychologie, jak Peroutka — a první v českém prostředí — dokázal dokonale. *Posuzovat* v objektivní rovině bude Beneše možno podle dvojí věci: podle jeho koncepce a podle jeho praxe, jako politického důsledku první. Tuto londýnskou emigraci můžeme soudit *jen*

podle druhé věci. Je tím snad o polovinu méně zodpovědná? Snad. — Je-li totiž její předností či omluvou, že neměla jiné, *své* koncepce.

Peroutka podává psychologický pohled do Benešovy lidské osobnosti. Aby ji omluvil, aby ji soudil? Nikoli. Aby ji vysvětlil. Tam, kde však připomíná Benešovu nedůslednost pohybuje se téměř v úplně kritice. Dvakrát Peroutka nachází Beneše nedůsledného v celém dramatu; a pokaždé jeho prosté konstatování pravdy je velmi hořké a tvrdé — protože celé pravdivé. Po prvé, když líčí Benešovu druhou cestu do Moskvy: před odjezdem z Londýna se president vyjádřil, že komunisté dostanou ministerstvo vnitra jen přes jeho mrtvolu. Nuže zůstal živ a komunisté dostali ministerstvo vnitra. Moskevské ovzduší bylo neodolatelné, dodává Peroutka. — Po druhé ta výtká nedůslednosti přímo odhaluje další rys tragičnosti Benešova osudu. Beneš neresignoval po komunistickém puči, zůstává v čele nového režimu! Tím bylo komunistům umožněno, aby zneužívající jeho autority světové, předstírali, že vše se stalo za jeho souhlasu, legálně a ústavně. «Jsou na světě lidé, které pomohl zmásti. Avšak z mnoha důvodů nemělo být pochyby o tom, co si myslí. Vrátiv se r. 1945 do vlasti, mluvil přísně o členech protektorátní české vlády, kteří podle jeho úsudku slabošsky ustupovali Hitlerovi, a pravil: «Jsou jistá práva a zásady, které nesmějí být nikdy obětovány, pod žádnou hrozbou, za žádných okolností.» — Chápal nyní lépe tíseň členů protektorátní vlády?» ptá se Ferdinand Peroutka. To zní ovšem trpce a tragicky. V této Benešově váhavosti před abdikací, s níž propůjčoval komunistům své jméno, domnívá se Peroutka nalézat *skutečnou* vinu Benešovu. To všechno ostatní z února padá na hlavu tragické postavy Eduarda Be-

neše, stejně jako demokratických ministrů, kteří naivně ještě v samém středu únorových dnů věřili, že svou demisí způsobují — jen krizi v ústavní demokracii.

V závěru Peroutka klade si otázku, zda problém Benešův nebyl jen problémem malého státu, který v přítomném století neznamena víc, než strategický bod v posicích imperialistických velikánů. — V tom je další důležitý rys tragičnosti Benešovy postavy. Že nebyl se svými vyjimečnými schopnostmi, svým rozhledem a svým koncepčním základem postaven v čelo nějakého velkého státu, který smí mít dnes *svůj* smysl a *svůj* život. Že byl demokratickým vůdcem malého národa. Malého svým významem politickým (ve chvíli, kdy neexistuje samostatnost malých států) i svým obsahem kulturně-mravním. Proto se ve chvíli smrtelné krise svého demokratického humanismu ocitl zcela sám. Proto je jedině on stavěn na pranýř — neboť nebylo jiných velkých v malém národě.

Neboť Eduard Beneš naplnil osud tragického hrdiny. Napsal-li moderní život kdy skutečnou tragedii ve smyslu antické estetiky, je to tragedie zákonodárce, jenž odmítl podstoupit třebaš marný boj za svůj zákon. Je to tragedie muže, jenž ve chvílích nejdramatičtější akce

byl zaskočen lidskostí prestiže a nedůslednosti. Je to tragedie dokonalá, v níž vládne nutnost vnitřní i vnější. V níž vládne i nepřemožitelné fatum, které se v jazyku dnešního světa nazývá civilně bezmocností malých národů před zvůli — či *strachem* — velkých.

Avšak tragická osamocenosť v Benešově osudu jest podtržena ještě jedním důležitým rysem, o němž Peroutka nemluví. Eduard Beneš jako filosoficko-politický theoretik a jako demokratický vůdce svého národa, neměl jediného skutečného kritika. Nebylo nikoho, kdo by byl tvořivým korelátorem jeho linie, jak v tvorbě filosofie politické, tak v praxi politické. Nebylo nikoho ani v londýnské emigraci, nikoho po květnu 1945, kdo by byl podrobil otevřené kritice celou Benešovu koncepci sovětského přátelství a jeho víru v demokratisaci komunistického kolosu. Nebylo nikoho v parlamentě, nikoho na universitní katedře, nikoho v tisku, kdo by byl podrobně a věcně zkritisoval jeho politický omyl. Možná, že není dnes nikoho, kdo by cítil samozřejmé právo učinit to až teď.

V tom je poslední, hluboký rys tragický existence Benešovy: Že nebyl ve svém národě leč mytmem nebo ressentimentem.

Jiří Pistorius

Evropa bez Evropanů ? II.

(Několik poznámek k Evropské kulturní konferenci v Lausanne)

V den zahájení Evropské kulturní konference, 8. prosince 1949, byl otištěn v Gazette de Lausanne otevřený dopis rumunského autora C. Virgila Georgiu Denis de Rougemontovi, sekretáři konference. Georgiu, známý již svým románem Dvacátá pátá hodina, odpovídá na pozvání k účasti na konferenci slovy, která jakoby konferenci celou předznamovala. «Evropa není než ilusí, účastní-li se této konference, pak jen s vědomím, že se jedná o ilusí, za kterou jsem ostatně

ochoten i bojovat», těmito slovy je vyjádřen ve zkratce nejen názor Georgiův, ale průběh celého čtyřdenního jednání. Boj za ilusi aneb větrné mlýny Don Quichotovy jsou podstatným znakem evropanství (De Madariaga). V jejich znamení však nelze očekávat výsledků nezbytných k vyřešení současné krise jak politického, tak myšlenkového života Západu. Spaakovo «... Ne, nejste zde, abyste nostalgicky bránili velkou ilusi, přišli jste, abyste zachránili — a jste schopni tak učinit — skutečnost nové Evropy» nebo Carlo Schmidta «... Evropané evropských národů, spojte se», jsou sice důkazem, že mezi několika desítkami nejlepších evropských vědců a státníků je několik těch (a snad většina), jimž boj za Evropu není jen literárně intelektuální záležitostí, ale celoživotním úkolem. Ve svém celku však konference, právě tak jako všechny ostatní podobného druhu před ní, byla zatížena oním duchem, který bychom rádi nazvali «internacionálním» nebo «stanovovým», vyvrcholujícím ve sporu o paragraf X, odstavec y) - jednacím řeč hnutí.

Pokusme se krátce shrnout průběh a obsah Lausannské konference, ne pro její světovou důležitost, ale pro ukázkou, kterou dává o nejvážnějších snahách o reformu a regeneraci sociálního života na konci první poloviny dvacátého století.

Haagský kongres Evropského hnutí doporučil v květnu 1948 vytvoření Střediska evropské kultury (Centre européen de la culture), jehož program byl připravován studijním oddělením v Ženevě a jehož definitivní ustavení bylo schváleno v září 1949 Poradním shromážděním ve Strasburku. Lausannská konference byla svolána studijním oddělením pod titulem «Evropská kulturní konference» (Conférence européenne de la culture) na 8. - 9. prosince. Celý pořad bychom rozdělili do dvou, technicky na sobě zcela nezávislých, oddílů (kromě nezbytných recepcí, přípitků a p.). Budiž theoretická část nazvána «manifestací evropského vědomí», praktická pak «usnášecí a doporučovací» (resoluční a rekomandační).

Evropské vědomí existuje. Ať už jen jako výraz strachu před komunismem nebo molomocenstvím roztráštěné západní Evropy; či už jen proto, že se o něm mluví. Je mimo to podmínkou sine qua non politického celku či státu s názvem Evropa. Že tento celek má být výrazem nejen politické nebo hospodářské nutnosti, ale především demokratické životní koncepce (se všemi z toho plynoucími důsledky), bylo zdůrazněno jen velmi nepřímo. A zde vidíme první nedostatek celého Evropského hnutí. Stavění domu od střechy. Volání po jednotě Evropy bez kladení důrazu na její demokratičnost. I když je mimo vsí pochybu, že lidé jako Spaak a Madariaga neusilují o Evropu totalitní, celá otázka a problém jsou při nejmenším špatně položeny. Nehledejme předpoklady jednoty před předpoklady obrany a vytváření demokracie. Prvé je nezbytným důsledkem druhého, ne obráceně. Pokud to, co bylo různými řečníky definováno jako «evropský duch», je i duchem demokratickým, jeho zdůrazňování a rozšiřování má svou nepopíratelnou cenu.

Bylo proneseno několik úvah na toto thema, úvah hledajících «ésprit européen». De Madariaga vidí jeho symbol v postavách Dona Quichota, Hamleta a Dona Juana, v duchu anarchisty, jehož anarchismus je nutno usměrnit; Ansermet ve vzájemném pronikání a ve vědomí společných a universálních duchovních impulsů, které stály u kolébky všech velkých myšlenek a hnutí naší civilizace; David Rousset, iniciátor komise, která by měla vyšetřit podmínky v sovětských koncentračních táborech, navrhuje v nejmohutnějším projevu celé konference onu, podle něho bezcennou analýzu evropanství: «Zdá se, že Evropa si začíná uvědomovat sama sebe až v okamžiku, kdy jí dějiny jakoby odpíraly budoucnost. A Evropa tedy přistupuje k vypočítávání svých hrdinů, svých dávných i nedávných výtvorů, k vypočítávání předmětů svého musea. Jen s tíží chápe mimo-

technické hledisko svých nesnází, které se jí zdají nepřekonatelnými a pro které nachází jen částečná a časově omezená řešení. A přece, jsou-li základní principy položeny, neexistují technické těžkosti nepřekonatelného rázu. Odmítli jsme evropskou jednotu podle představy Hitlerovy, zůstává otázkou, zda jsme ochotni opřít se novému nebezpečí, které nám hrozí: nebezpečí společnosti, která zaměnila vykořisťování člověka člověkem za vykořisťování člověka státem (tím tragičtější, jelikož se děje prý ve prospěch člověka). Nelze tedy bránit naše svobody a naše západní pojetí demokracie pouhým udržováním dosavadní civilisace. Je víc než důležité opřít se vykořisťování moderního člověka všude tam, kde se s ním setkáváme a bojovat za svět, ve kterém si člověk zachovává právo říci své «ne» aniž za to je odsouzen na deset či patnáct let». Těmito slovy, uvedeno ve zkratce, přesáhl Rousset i vše, co bylo v Lausanne od 8. do 12. prosince řečeno.

Mluvím-li prozatím jen o části, kterou jsme nazvali «manifestací evropského vědomí», měli jsme dojem, že mnoho z účastníků zaměnilo jen svůj nacionalismus — vidouce jeho neúnosnost — za jakýsi evropanism, nacionalism to poněkud širší. «Byl jsem to já, který objevil Ameriku, já, který vynalezl parní stroj, já, který uvolnil atom, já, který . . . je tedy absurdní, aby se o mně přeli dva, jejichž jsem vlastně otcem. Musím být větší (300 milionů obyvatel), abych také mohl něco říci . . .» Tak nějak se nese pocit uraženého a poníženého evropana. Rousset jediný položil problém do pravého světla: «Krise Evropy je krisí celé civilisace, krisí kapitalismu a nebezpečné dilemma nezní kapitalismus nebo socialismus, ale balkanisace nebo etatisace. Problém je právě nalezení nové demokratické formy slučitelné s novými podmínkami, vřazení evropské krise v historický rámec a vyřešení otázky, zda společnost bude pánem státu nebo Stát pánem společnosti, při čemž musí být nejvyšším úkolem snaha o dospělost většiny (co jiného to znamená, než vyspělost veřejného mínění).

Obáváme se, že praktická část konference nepřinesla takových výsledků, jaké bylo možno očekávat (pokud je vůbec od konference podobného druhu možno očekávat praktické či pozitivní výsledky). Několik resolucí a doporučení týkajících se Evropské university v Bruggách, výměny studentů a profesorů, šíření evropské myšlenky na všech druzích škol, mezinárodního knižního trhu, unifikace evropského práva, vytvoření evropského výzkumného střediska pro atomovou energii, stipendijní akce pro studenty uprchlíky atd — vše to je program, jehož uskutečnění by naopak bylo důkazem práce opravdu velkolepé, kterou konference vykonala. Naše pochyby se však týkají právě *praktického dosahu* daných usnesení a doporučení. Kdo je bude provádět, kdo uposlechne, kdo bude stavět atomové středisko? Georgiu měl mnoho pravdy, když říkal, že už je pozdě, že o Evropě nebudou v žádném případě rozhodovat Evropané. Věříme, že neměl pravdu celou, věříme, že ani tato konference nebyla úplně marnou: ne v tom, čeho skutečně docílila, ale mnohem spíše v tom, co snad nechtěně ukázala.

«Jsou-li základní principy položeny, neexistují technické těžkosti nepřekonatelného rázu», říká Rousset. «Nejsou-li základní principy položeny, výsledkem může být jen mnoho nesourodých odpovědí na ještě více otázek nejrůznějšího řádu», ukázala Lausanská konference. Vytvoření evropského školství a odstranění celních poplatků z knih, evropský parlament a evropská učebnice historie — kde je onen pevný bod, z něhož možno pohnout světem? Vyústila-li konference krátce před svým uzávěrem ve zcela neplodnou diskusi o evropské jednacím řeči, bylo to jen cosi neslučitelného s vážností problému, o který se mělo jednat. Podobně ztroskotalo již tisíce jednání jiných, ustavujících valných hromad, které se neshodly na odstavci o rozpuštění, kulturních institucí, kterým se nepodařilo obsadit

funkci pokladníka. Někdy snad proto, že na všech stranách není jednáno bona fide, jindy, a to předpokládáme i u Lausannské konference, proto, že i společenské tvoření a práce leží mimo rámec formálních konstitucí, jen v oblasti lidské vůle ovládané myšlenkou společného úspěchu.

Existuje evropský duch a evropské povědomí. Co s nimi, je jiná otázka. Jsou dostačujícím motivem k překonání stávajících zábran a krisí? A nebo je jediným možným motivem strach? Či posléze může jim být víra v hodnoty demokracie, křesťanství a západní civilisace? Pak ovšem nejde zvlášť o Evropu, ale o mnohem víc. Věta o nedělitelnosti Evropy platí právě tak o nedělitelnosti při nejmenším celého Západu. Politicky a hospodářsky to bylo dokázáno během posledních dvaceti let až příliš průkazně. Tím nepochybnější je nedělitelnost na poli duchovním a kulturním.

Byli a nebyli jsme zklamáni Lausannskou konferencí. Byli proto, že nám nepřinesla žádnou skutečnou naději, že nás nevyvedla ani v nejmenším z pochyb o stavu a o nejbližších možnostech této, tak rozleptané civilisace. Nebyli proto, že její samotné konání, jakož i několik málo jejích projevů bylo pro nás, a věříme i pro tisíce ostatních, výrazem nutnosti jít tou nejzákladnější cestou lidského hledání a odhodlání: Hledání vyšších zásad než je politická či hospodářská jednota, zásad existence svobodného člověka ve společnosti druhé poloviny dvacátého století; odhodlání na této nové cestě setrvat, jí se i obětovat. Mnoho z nově vytvořených institucí a jistě i část odhlasovaných doporučení a usnesení může mít *jednou* svou praktickou cenu a význam — až se najdou lidé, kteří je začlení do vyššího rámce, až dostanou svou náplň, jež jim dosud schází.

Psalí jsme v posledním čísle Skutečnosti velmi schematicky o tom, že vidíme jediné pole, z kterého lze vyjít v hledání a boji za demokratisaci nastávající společnosti: skupiny lidí, jimž je společná odpovědnost a vědomí současné krise. Lausannská konference nás v tomto názoru jen utvrdila. Nejde o to vyhnout se všemu, co se až dosud dalo, vytvořeným institucím a orgánům, a vytvářet hnutí a organizace nové, vžívat se do úlohy reformátorů či spasitelů. Naopak, nedalo-li Evropské hnutí Západu příliš mnoho, přineslo při nejmenším vědomí hloubky krise, vědomí nezbytnosti řešit problém důkladně a «ab ovo». Chceme-li přenést naši problematiku na mezinárodní forum a teprve touto problematikou žít, t. j. společně vytvářet mezinárodní kroužky, pak především proto, abychom v jejich středu hledali a uplatňovali zásady, bez kterých se neobejde ani organizace příští Evropy. Nedomníváme se, že objevíme Ameriku, chceme být ale jedni z těch, pro které evropský nebo světový universalismus není jen volebním heslem, ale skutečným světovým názorem, životním credem a náplní.

Lad. Čerych.

V příštím čísle přistoupíme již k praktičtějšímu nastlinu práce těchto mezinárodních kroužků.

Sociálna spravodlivost' a hospodárska prosperita

O podobu budúceho hospodárstva, ktoré nie je ničím iným ako strojom na vytváranie a súčasne i na rozdeľovanie hmotného blahobytu, vedú sa prudké spory. Hovorí sa o koncepciách starých i nových, vyskúšaných i nevyskúšaných, reálnych i hypotetických.

Z tejto debaty, ktorej neurčité začiatky siahajú ďaleko do údobia medzi dvoma poslednými vojnami, vystupuje pomaly niekoľko pevných bodov.

spájajúcich sa postupne v určité súvislosti a koncepcie: Tieto body majú najsamprv podobu postulátov a iba neskoršie priradujú sa k nim i tie, ktoré môžu slúžiť ako adekvátne prostriedky na dosiahnutie predošlých. Treba povedať hneď, že ohľadom postulátov panuje väčšia jednota ako ohľadom prostriedkov, ktoré môžu a v rôznych okolnostiach i musia byť rozmanité. Ako s prvými najnaliehavejšími a obecně najrozšírenejšími stretávame sa s požiadavkami, ktoré vyplývajú z krivoľakej hospodárskej historie posledných desaťročí: je to potreba odstránenia nezamestnanosti, ktorá sa zovšeobecňuje a postuluje ako volanie po väčšej štabilnosti v hospodárstve vôbec - s konkrétnym cieľom čo najvyššej, - plnej zamestnanosti ľudských i materiálnych zdrojov. Touto cestou t. j. stálou a vysokou zamestnanosťou má sa plniť i časť druhého tradičného postulátu pomerne spravodlivejšieho rozdelenia dôchodkov z hospodárstva plynúcich. Ako dôsledok stáleho a vysokého dopytu po práci odstránia dostatočné mzdy robotníctva aspoň tie najkrikľavejšie rozdiely v dôchodkoch a v blahobyte, aké sa poskytovaly v dobách nezamestnanosti a neúplnej zamestnanosti; a tie boli v minulých desaťročiach viac pravidlom ako výnimkou.

Hospodárskou analýzou i indukciou z javov kvantitatívne postihnuteľných prišlo sa na netušené súvislosti, plné logiky, a priamej a nutnej závislosti medzi požiadavkom sociálnej spravodlivosti v rozdeľovaní dôchodkov a požiadavkom štability a všetkým, čo s tým súvisí. Štabilita a riadne fungovanie hospodárstva je priamo závislá od spôsobu rozdeľovania dôchodkov. Dôchodky najkritizovanejšie — bezpracné: úroky a renty, nadmierne zisky — rozdelené i nerozdelené, a vôbec — vysoké a najvyššie dôchodky, ukázaly sa z tohoto dôležitého hľadiska najškodlivejšie. Boly to práve tieto vysoké dôchodky, ktoré ani do dôchodkov neprešly (nerozdelené zisky a rezervy v podnikoch) a nesprávna, nerozumná a nepredvídaná manipulácia s nimi, ktorá poškodzovala — najmä v západných vysokoproduktívnych hospodárstvach — onú »propensity to consume«, sklon k potrebe, objavený a definovaný Keynesom, a s ním i riadny kolobeh dôchodkov, plynúcich z výroby cez spotrebu späť do výroby. Po prevedení tejto t. zv. dôchodkovej analýzy hospodárskeho kolobehu školou Keynesovou, staly sa požiadavky vlastne »triedne« požiadavkami »spoločenskými«. I v iných smeroch (volanie po vyšších mzdách, po socialnom poistení, po zvýšenej spotrebe a životnej úrovni) staly se tieto zpočiatku sentimentálne, morálne, ideologické sťažnosti dnes sťažnosťami celkovými, objektívnymi a racionálnymi. Tento vývoj smerom k väčšej racionálnosti, ktorá sa stala hlavným postulátom modernej hospodárskej teórie a politiky, začína ovládať i debaty, o ktorých bola reč na počiatku. Tento nový rys je skutočne nádejou, že chaos a kontradikcie budú usmernené a vyrovnané, a že k jednote predsa len dojde. Na tejto »jednote« mimochodom záleží veľa: osud západnej spoločnosti na niekoľko dlhých desaťročí.

Požiadavka racionality nezastavuje sa ani pred tradičnými hospodárskymi inštitúciami, ktoré sú plodom stáročného vývoja. Jednom s takto napaďnutých inštitúcií, nesúvisiacich priamo s kolobehom, ale skôr so štruktúrou hospodárstva je súkromné vlastníctvo. Reformy podnikané týmto smerom nazývame súhrnne znárodnenie.

Pohľadom do minulosti zjistiťujeme, že určité druhy podnikania z celkom závažných dôvodov nenachádzaly sa úplne v súkromných rukách, ale že zásah štátu tu bol znateľný a podstatný od počiatku (európske železnice). Určité

podnikania na druhej strane nehodia sa vôbec na docieľovanie súkromných ziskov, pretože dôraz u nich je jednoznačne na verejnom prospechu. Počet príkladov tohoto druhu rozširuje sa prakticky s každým desaťročím. Zodpovednosť štátu a verejných svazkov i jeho iniciatíva sa v tomto smere pokladá za riešenie najrozumnejšie.

Otázku nenarušiteľného súkromného vlastníctva robí problematickou však najmä nedávny vývoj veľkej časti priemyslu k veľkopodnikaniu a k monopolom. Prvá tendencia oddeľuje vlastníka definitívne od podnikateľa a redukuje ho na púheho poberateľa dividend a druhá robí slobodu hospodárskú (i politickú) otázkou. Prvá poukazuje takto na neužitočnosť a druhá dokonca i na nebezpečnosť súkromného kapitalizmu v hospodárskom podnikaní.

Tieto sú hlavné dva motívy, ktoré razia cestu racionálnejším reformám, vyplývajúcim z moderného nahl'adu na hospodársky život. K týmto dvom hlavným úvahám družia sa ďalšie — vedľajšie, ktoré sú však niekedy ešte významnejšie ako predchádzajúce. Prvé dva argumenty sú viac-menej charakteru teoretického a boly by preto aplikovateľné v rozsahu príliš širokom. Preto je k znárodneniu, ktoré má byť objektívnym krokom dopredu, treba i ďalších objektívnych a rýdže praktických príčin. Takými sú na pr. veličiny vojenské (poštatnenie atomovej energie a výroby), ale i iné: dezorganizácia a rozdrobenosť priemyslu, potreba rýchlych a tak rozsiahlych investícií, že súkromný kapitál a podnikateľ priemyslu, neprichádza do úvahy (poštatnenie britských baní), nedostatočná výroba určitého dôležitého produktu z príčin väziacich v podstate súkromného podnikania (obmedzovanie výroby za účelom udržania vysokých cien, neochota rozšíriť investície a výrobu z obav pred malým odbytom v kríze — v tomto smere bol zaujímavý návrh Trumanov rozšíriť výrobu ocele USA za pomoci štátnej záruky úveru alebo priamo štátneho podniku), záruky vyššej produktivity v dôsledku koncentrácie a veľkých štátnych investícií, lepšie sociálne postavenie robotníka a jeho zainteresovanie na vedení podniku, záruka nízkych a stabilných cien, dopĺňovaných zo štátneho rozpočtu, výhoda hromadných nákupov atď. Tu treba podotknúť, že hlavne z týchto vysoko praktických príčin došlo a dochádza k znárodnovaniu v priemyslových štátoch západných.

K tomuto viac-menej autonómneému vývoju, ktorý po dlhej príprave preráža dnes navonok, pristupujú dnes požiadavky zo sféry, o ktorej bola reč na začiatku, t. j. zo sféry riadneho a nerušeného fungovania hospodárstva. Tieto, ako sme už konštatovali, vyúsťujú v kategorický imperatív plánovania; vo sfére vlastníctva dajú sa zhruba tu spomínané reformné požiadavky popísať ako znárodnovanie, hoci nie je vylúčené, že vývoj prinesie i iné formy, v ktorých ako subjekt nebude vystupovať iba štát (ale i robotníctvo — podielom na správe, na zisku atď., alebo iné verejné svazy, složené zo zástupcov spotrebiteľov, zemestnanectva, plánujúcej ústredne, regionálnych subjektov a pod.)

Tým, čo bolo doteraz povedané, dospeli sme k uzáveru, že budúca forma hospodárstva bude v sebe zahrňovať pravdepodobne oba pojmy: plánovanie i znárodnenie, a že pravdepodobne tieto dva pojmy budú pre ňu charakteristické. Táto predpoveď však sama nehovorí nič o tom, ako bude konkrétne vyzeráť náplň tejto formy budúceho hospodárstva, kde budú jeho silné a slabé body, v ktorých oboroch hospodárskej činnosti bude sa uplatňovať tento nový druh hospodárskej činnosti: štátneho plánovania a podnikania,

potážne, v ktorých oboroch a za akých predpokladov ostaneme pri starých formách podnikania a vlastníctva.

Historicky vykrištali sa koncept plánovania z jednotlivých štátnych zásahov, ktorých funkciou bolo rektifikovať určité sociálne alebo hospodárske zlo (stanovenie minimálnych miezd, stavba bytov, t. zv. núdzové práce, podpora v nezamestnanosti atď.) Je jasné, že tieto metódy boli charakteru iba parciálneho, a že nešly na koreň zla.

Teoretický základ a podstatu všetkých nedokonalostí nášho stávajúceho hosp. systému t. j. nezamestnanosť a nespravodlivé a nesprávne rozdeľovanie dôchodkov, osvetlila analýza, ktorú po prvý raz systematicky previedol anglický národohospodár John Maynard Keynes svojou knihou z roku 1936: *The General Theory of Employment, Interest and Money*.

Základný koncept, z ktorého sa tu vychádza, je konštrukcia národného dôchodku ako súčtu všetkých jednotlivých dôchodkov celého národného hospodárstva. Zamestnanosť je výslednicou uhrnu výdajov, robených z dôchodkov, pochádzajúcich z výroby jedného obdobia, za účelom spotreby a za účelom investícií. Ak sa všetky dôchodky z jedného obdobia nepremenia tým spôsobom na výdaje, je dôchodok nasledujúceho obdobia o nevydanú sumu dôchodkov nutne menší. Zamestnanosť a výroba klesá v dôsledku menších výdajov (dopyty po statkoch potrebných a investičných). Zvlášť neistým elementom v týchto výdajoch sú výdaje na statky investičné, ktorých nákup robí sa v hospodárstve iba za určitých veľmi jemných predpokladov (kalkulácií): odbytu, ceny, ktorá dovoľuje určitý zisk, odpis, rezervu voči riziku a pod. Akonáhle sa jeden z týchto elementov stane nepravdepodobným investície sa prestávajú uskutečňovať, miesto k výdajom dochádza k hromadeniu (zadržovaniu) finančných prostriedkov, ktoré nepredchádzajú do ďalšieho kolobehu. Výroba statkov investičných sa snižuje, odpadajú dôchodky, tvorené touto časťou výroby, čo má za následok opäť menšiu spotrebu a v dôsledku toho i menšie investície v priemysloch spotrebných i výrobných, ktoré ešte pracujú na plno. Zdôrazniť treba ešte jednu základnú závislosť: výdaje investičné sú funkčne závislé na výdajoch spotrebných, pretože cieľom nákupu statku investičného je prispieť priamo alebo nepriamo k výrobe statku spotrebného. Táto závislosť je priama a veľmi dôležitá. Sklon k spotrebe (propensity to consume) udáva i sklon k investíciám (inducement to invest).

S týmto konceptom a s príslušnými kvantitatívnymi ukazovateľmi možno sa pustiť do plánovania zamestnanosti. Slabým miestom sú, ako už bolo spomínané, investície. Tu musí prevziať iniciatívu a zodpovednosť štát a ovplyvňovaním »sklonu k potrebe« (daňami, sociálnym poistením, cenovou a mzdovou politikou) vyvolať väčší »sklon k investíciám«, ktorý zaručí plnú zamestnanosť. Objem zamestnanosti, výroby a investícií, prípadne i spotreby nevyplynie ako vec náhodná, na základne pomerov na trhu cenovom, pracovnom a kapitálovom; práve naopak: počet pracovných síl stane sa pevným údajom a všetko ostatné musí sa prispôbiť a vytvoriť. Investičnou, úverovou, mzdovou a cenovou politikou, ďalej najmä rozpočtovým deficitom vytvoria sa také dôchodky, že nároky a pracovné sily dosiahnu želanú hranicu. Okamžik, kedy sa tak stane, je okamžikom plnej zamestnanosti; v tejto chvíli hospodárstvo funguje naplno. Vytvára dôchodky pre všetkých, plnou spotreba zaručuje odbyt, využívaním vetkých, k dispozícii stojacich ľudských i hmotných zdrojov, vytvára väčší prírastok kapitálu ako v dobách

neúplnej zamestnanosti alebo nezamestnanosti. Takéhoto stavu dosiahlo hospodárstvo neplánované iba shodou okolností, v dobách maximálnej prosperity. Systém súkromo-podnikateľský mal z tohto vyvrcholenia hospodár. činnosti priamo strach (srovnaj dnešné obavy z ozajstného »boomu« v USA), pretože po ňom nasledovalo ako pravidlo ústup (recessia) a kríza.

Ak si dnes iba tak mimochodom premietneme, že hospodárska depresia a kríza rozmerov predvojnových v hociktorom štáte západnej Evropy by zdiskreditovala celý západný spoločenský systém, stáva sa aj laikovi jasným, že treba niečo podniknúť, aby sa »história neopakovala«.

Plánovanie v budúcom hospodárstve bude teda znamenať predovšetkým plánovanie objemu a rozdelenia národného dôchodku a to v dvoch smeroch: vzhľadom k »sklonu k spotrebe« a k »sklonu k investíciám«. Zvlášť týchto posledných bude se štát musieť chopiť pevnou rukou. Jeho primárnym cieľom tu bude dosiahnutie stability; kolísanie bude štát musieť paralyzovať vlastnou investičnou činnosťou a udržiavať tak želateľný objem investícií na plánovanej výške. V dobe zmenšenej investičnej činnosti sektoru súkromného a znárodneného, ktoré v podstate ostanú závislé na dopyte, musí vystúpiť štát s vlastným investičným programom, ktorého obsah bude určený dopredu a ktorého náplň bude odpoveďou sociálne-politickým ideálom, prevládajúcim v dotyčnom čase. Do akej miery dôjde tu k poštátňovaniu a k iným formám štátnych zásahov, ukáže prax najlepšie. Podstatnú časť týchto investícií prevedie štát sám — za vlastnej finančnej zodpovednosti a z vlastného rozhodnutia — za účelom doplnenia a docielenia stability: verejné budovy, parky, nemocnice atď. (Ich technické prevedenie však nemusí byť sverené nutne štátnym podnikom). Druhá časť týchto investícií bude prevedená poštátňenými a inými verejnými podnikami, v ktorých bude mať štát právo výhradnej alebo aspoň čiastečnej kontroly. Tretiu časť investícií na priemyselných poliach doteraz nevyzkúmaných, ev. ináč riskantných a zplánovacieho hľadiska nie dôležitých, najmä tam, kde súkromná iniciatíva a zodpovednosť je primárna, ostatne vyhradená priemyselnému sektoru súkromnému. Plánovacia komisia bude musieť volumen týchto investícií, práve tak ako i objem celkový odhadnúť a hlavne svojimi opatreniami umožniť. Vplyv na oba sektory získá si štát daňovou politikou (zdaňovanie ziskov, rezierv), poľ. vytvorí potrebné rezervy úspor sám v štátnom rozpočte. Súkromné šporenie najmä z vysokých dôchodkov prestane byť dôležité a trieda t. zv. rentierov stratí svoj hospodársky podklad (dôchodky z úrokov) a funkciu (akumulačnú).

Na sektor spotrebný získá si štát potrebný vliv zdaňovaním dôchodkov, zásahom do tvorby cien a miezd. Akých foriem nabudne tento zásah je dnes ešte ťažko povedať. Bude to však pravdepodobne kombinácia prvkov, vyskytujúcich sa i pri voľnom vytváraní sa ceny pri ponuke a dopytu, s prvkami racionálnymi a sociálnymi. Je možné, ak bude treba, že štát bude na určité sociálne užitočné statky (mlieko) zo štátného rozpočtu priplácať, len aby zachoval nízku a stabilnú cenu; iné bude zas vysoko zdaňovať (liehoviny) a pod. Cena väčšiny statkov, najmä statkov luxusných a menej dôležitých, bude sa vytvárať voľne a ich výroba ostane v rukách súkromných.

Všetky zásahy do slobody podnikania i vlastníctva budú iba prostriedkom a ako také budú aplikované iba tam a iba vtedy, ak sa ukážu prostriedkom najlepším a absolutne nutným. Bez tohoto zámerného plánovania prosperity je akékoľvek podnikanie a vlastníctvo otázkou. Ak tento poznatok neprenikol ešte dostatočne hlboko, je treba, aby sa tak stalo čím skôr.

Súkromnému podnikaniu ostávajú ešte mnohé obory, v ktorých sa môže uplatniť k celkovému prospechu, avšak svoje možnosti a hranice musí súkromný podnikateľ predovšetkým vidieť sám. Jeho šance sú nutne malé, keď národný dôchodok má silnú tendenciu kontrakčnú. Keynes dokázal teoreticky, že celý súkromo-podnikateľský systém *spočíva na praemissach, ktoré nemôže sám bez cudzej pomoci (štátu) splniť*. História a čísla to dokazujú nad každú pochybnosť v praxi.

Plánovanie, vybudované na argumentoch vyložených stručne v predchádzajúcom, stáva sa tak nepostrádateľným kľbom elementu súkromného a elementu spoločenského v hospodárskom živote. Plánovanie buduje predpoklady pre obidva druhy podnikania, vyhraničuje im obory a funkcie, prispieva k väčšiemu blahobytu, a tým k lepším hospodárskym základom slobody v najširšom slova smysle.

Obraz »smiešaného hospodárstva« t. j. hospodárstva s prvkami plánovanými i s prvkami »free-play«, s vlastníctvom štátnym i súkromným — každý z týchto prvkov na svojom mieste — je v teórii narysovaný už dodatočne ostre. Každý jeho rys je podložený argumentami nie len teoretickej, ale i praktickej povahy. Záleží iba na tom, či politici, t. j. tvorcovia našej spoločnosti budú mať dostatok odvahy a vyspelosti použiť daných poznatkov i skúseností historických.

Dr Ján Žák

Jalta rediviva

Gazette de Lausanne uverejňuje na pokračování osobní svědectví Edwarda J. Stettinia o konferenci na Jaltě. Bývalý americký ministr zahraničí podává zde suchým a věcným způsobem průběh jednání, o nichž se dosud spíše jen tušilo, než vědělo. Stettinius sám zdůrazňuje hned v úvodu, že ho k napsání těchto pamětí přimělo všeobecně rozšířené mínění, že dnešní bezvýchodná politická situace je přímým důsledkem neobratného postoje Američanů na Jaltě. Prohlašuje toto mínění za mylné a domnívá se upřímně, že svými pamětmi ospravedlní zejména jednání presidenta Roosevelta.

Dokument je to přesný, solidní a nekompromisní. Pro čtenáře ze země za železnou oponou je to vyprávění otřásající. Nelze na tomto místě uváděti mnoho podrobností, je však možno s povzdechem uvažovati alespoň o atmosféře a poučení konference.

Postava Stalinova nepotřebuje komentářů. Jeho jednání nás nikterak nepřekvapuje, neboť jde neúprosně a logicky za svým cílem. Rovněž Churchill, jediný ze Tří Velkých, který se zdá míti alespoň základní znalosti geopolitické, není příliš zajímavý. Je nedůvěřivý, sovětské cíle zčásti tuší a podezřívá. Pro Stalina je nesporně protivníkem a nechce ustupovat. Je nejsilnější osobností, ale zastupuje nejslabšího partnera. Proto musí ustupovat. Je postavou skutečně tragickou, uvážíme-li, že je to po dlouhých desetiletích první britský politik světového formátu. Britanie však již není vedoucí mocností a Churchill má svázané ruce.

Nejdůležitějším a nejosudovějším činitelem je nesporně Roosevelt. Důvěřivý, konciliantní idealista, vždy ochotný ke smíření. Má upřímnou radost z dosažených

dohod a je přirozeně čtenáři sympatický ve srovnání s tvrdým Stalinem a nevrlým Churchillem. Nalezne vždy správný tón a jeho smírné zásahy vzbuzují Stalinovo uznání. Sám je informován sice jen povrchně, má však dobré poradce, kteří mu vždy závčas vsunou do ruky papírek s náležitým pokynem. Krátce — hřejivá, milá osobnost. Čtenář, který přehlédl nadpis a domnívá se, že jde o prodej stáda ovcí, je spokojen, že dosud existují takoví příjemní pánové.

Čtenáři ze střední Evropy stéká ledový pot po čele, neboť ví, že se nejedná o ovce, ale o něj samotného, o miliony jeho bratří, kteří v těchto dnech se třesou v krytech, krvácejí na bojištích, dusí se v koncentracích a žijí již jen velkou, pošetilou nadějí. Vidi otištěn lísteček, který podstrkuje horlivý Harry Hopkins prezidentovi při jednání o osudu polského lidu. Not to *enlarge* Lublin, but to form a *new Gov of some kind*. Čtenář s napjetím vyčkává — teď Roosevelt přece vybuchne — *musí* konečně vybuchnout. Vždyť jen před málo týdnů byl spáchán jeden z nejsurovějších zločinů v dějinách lidstva, vždyť přece president ví o Varšavě, která dosud hoří. Vždyť ví, proč Rokosovský ulehčil práci německým katanům. Ale president se šťastně a chlapecky usmívá. Ano, má přece papírek, aby vytvořil nějaký druh nové vlády (rozuměj polské), nikoliv jen se snažil dosadit do Lublinského gangu několik předem obětovaných slušných Poláků. Vida, jaké to velkomyslné řešení, zejména pro národ, který ztratil své nejlepší v Osvěčimí, Katynu, po celé severní Africe, Itálii, na Sibiři i ve Varšavě. Strýc Josef slíbil přece volby, tak mu za to Poláci z vděčnosti dají polovinu země; ani není třeba je o tom prozatím uvědomovat, budou jistě spokojeni. Úsměvy na všech stranách a všeobecná radost nad dohodou.

Čtenáři jen bleskne hlavou vzpomínka na Mnichov, ale jde se ihned dál. Mandžusko, nejlépe organisovaná a průmyslově nejsilnější provincie Číny, je prakticky postoupeno Sovětům v několika minutách. Čtrnácti let boje čínského lidu se z opatrností raději nevzpomene, je jen obava, aby se to Číňané nedozvěděli příliš brzy. President s úsměvem slibuje mlčet a oznámit Čankajškovi povzbudivou novinku až Stalin dovolí. Jaká to pozornost, sdělit rozsudek smrti, až bude trochu tepleji. Ano — rozsudek smrti, neboť každému myslícímu člověku muselo být zřejmo, že sovětský vliv na severu Číny může znovu rozpoutat občanskou válku a že tuto válku vyčerpaná Čína nemůže vydržet. Ovšem — Stalin přece slíbil, že bude klid, tak je vše v pořádku a vládne nová radost nad úspěšnou dohodou.

Nebudeme dále rozvádět jednání konference, tyto příklady snad stačí. Nemáme rovněž v úmyslu útočit na člověka F. D. Roosevelta. Není totiž nejmenší pochyby, že to byl člověk vysoce čestný, upřímný a dobrý. Jeho úmysly byly ty nejlepší a jeho idály ty nejvyšší. Byl to prostý křesťan, jenž věřil v zásady odpuštění a dobré vůle. Musel vědět, že sedí proti zločinci, věřil však, že jde o zločince bývalého. Principy demokracie kolovaly v jeho žilách do té míry, že se domníval, že demokracie je nakažlivá. Myslí, že ji lze přenášeti pouhým dotykem. Jako každý zanícený idealista byl nepřitelem nedůvěry. Jako dobrý křesťan byl zastáncem odpuštění. Jako demokrat usiloval o dohodu a jako liberál o příležitost pro všechny. Nelze proti němu říci křivého slova a přece svým jednáním přivedl svět na okraj propasti. Jeho důvěřivost se ukázala být naivností, jako ostatně vždy dosud v dějinách a následky jsou stejně pochmurné a nevyhnutelné, jako v případě Chamberlainově.

Pro obyvatelstvo dosud svobodného světa, toužícího po míru a bezpečí, měla by být tragická postava F. D. Roosevelta posledním výstražným příkladem. Je třeba, aby v mezinárodní politice zvítězily konečně ty prosté zásady, které jsou duchem trestních zákoníků každé slušné země. Jako žádný soudce nepropustí na

svobodu usvědčeného lupiče, nebo únosce dětí, tak by ani žádný politik neměl vyjednávat a obchodovat se zakladateli a udržovateli koncentračních táborů. V hrdelním procesu nemají místa naivní idealisté a kněz přináší poslední útěchu odsouzenému, neboť jen duše je nesmrtelná. Toto zařízení se osvědčilo a je jedním z pilířů spořádané společnosti. Společnost při vši úctě k právům jednotlivce udržuje (aby ho chránila) věznice pro své zločince a uzavřené ústavy pro své psychopaty. Dokud nebude lidstvu jasno, že musí posílat do těchto prospěšných institucí své Hitlera a Stalina, pokud jsou ještě pouhými Schickelgrubry a Džugašvili, namísto aby vysílalo své representanty si s nimi později potřásat pravicí, není naděje, že dojde k jakékoli formě demokratické světovlády na této planetě.

Vyprávění o Jaltě bylo myšleno jako obhajoba, je však ve skutečnosti těžkou obžalobou. Nikoliv jednotlivce, jak by se snad zdálo na první pohled, ale celého systému anarchie a nezodpovědnosti ve výběru vedoucích politiků, jakož i nemorálnosti a sobectví v mezinárodních stycích, nemyslitelných v soukromém životě. Světélko naděje se však znovu ukazuje. Strizlivá postava Trumanova nenaplňuje zrovna nadšením. Ale politika jeho vlády je důkazem, že Američané pochopili lekci z Jalty a vyvozují z ní důsledky. Mají v ní hlavní slovo odborníci a staví proti síle sílu; věří slibům teprve, až když jsou splněny. Není pochyby, že jsme na počátku nejurputnějšího zápasu moderních dějin. V této chvíli pokládáme za neobyčejné štěstí pro civilizaci, že jsme v tomto boji vedeni lidmi typu Trumana a jeho odborníků, neboť svět by asi nepřežil ani vedoucí roli britské zahraniční politiky a další Chamberlainy, ani další Roosevelty věřící v dobrotu všeho lidstva.

Xavier

Byl jsem v Portugalsku

První dojmy na portugalské půdě jsou, zejména po cestě Španělskem, příjemným překvapením. Malebná krajina místo jednotvárné kastilské stepi, čisté vlaky, dobrá organizace dopravy, dostatek všeho zboží na volném trhu, pohostinnost obyvatelstva. Bližší pozorování však poněkud rozčaruje, zejména přihlížíme-li ke stránce hospodářské a sociální.

Skromný majetek země — neboť Portugalsko bez kolonií, průmyslu a nerostného bohatství je zemí spíše chudou — je rozdělen velmi rovnoměrně. Zdá se, že přes nesporný pokrok v určitých odvětvích se nepodniklo téměř nic pro nejchudší třídu obyvatelstva. Manuelní práce stále převládá a lidská síla je lacinější než jakákoliv strojová energie. Pro nás je těžko představitelné, kolik pracovních sil denně zaměstnává portugalská rodina středního stavu.

Služebné jsou mnohem početnější než v ostatních evropských zemích mimo Španělsko. Dostávají přibližně ekvivalent 3.600 francouzských franků měsíčně, byt a stravu a pracují 12 - 14 hodin denně, ačkoliv často pomalu a neprakticky. Prádleny odnášejí na hlavě prádlo k řece, často velmi vzdálené, a opět je doručují až do domu zákazníka. Neproduktivnost nebo jen částečné využití pracovní síly je ostatně pro Portugalsko příznačné, ať už jde o čističe bot, podomní obchodníky, některá řemesla nebo zemědělské dělníky pro sklizeň vlna a oliv. Žebrota je stále velmi rozšířena, hlavně mezi dětmi. Zřízenci a nižší úředníci nejsou sice zvláště

dobře placeni, ale úzkostlivě se distancují od nejnižší vrstvy eleganci v oblékání a uhlazeným vystupováním. Zdá se, že také jedním z projevů etizádosti této třídy je nával studentů do středních škol. Průměrný Portugalec většinou pohrdá chudinou a schematicky ji obviňuje z lenosti. Prostě velmi ochotně věří úředním zprávám, které přiznávají celkový počet 500 - 1000 nezaměstnaných v celé zemi. I když je tento odhad velmi mírný, je jisté, že vláda v tomto směru dost úspěšně zasahuje. Jedním ze zajímavých řešení je na př. oprava historických památek, t. j. budování zámků na místě zřícenin a pod. Mnohem méně se podniklo v modernisaci a odstranění chudých čtvrtí, na př. v Porto, jejichž hygienické podmínky jsou nepředstavitelné a doslovně neevropské.

Ještě před nedávnou dobou mělo Portugalsko 80% negramotných. Dnes se situace poněkud zlepšila, ovšem povinná školní docházka trvá jen tři roky. Stipendia pro střední a vysoké školy jsou velmi vzácná, takže vyšší vzdělání je pro nemajetné prakticky uzavřeno.

V povšechném kulturním vlivu vede Francie a Amerika.

Portugalský konservatismus je snad nejnápadnější v postavení žen. Žena z lidu pracuje velmi tvrdě, vedle domácí práce je často zaměstnána jako pomocná síla a navíc pečuje o muže takřka otrocky. Naproti tomu žena ze střední a bohaté třídy nepracuje vůbec: v každém případě však jsou práva žen velmi omezena, zejména pokud jde o veřejné vystupování. Nemají na př. prakticky přístup do kaváren a opouštějí ulice okolo deváté hodiny večer.

Pokud jde o režim a poměr obyvatelstva k němu, je možno říci, že většina inteligence je spokojena. To neznámá, že by byli všichni a priori pro Salazara, ale i lidé rozdílných názorů, na př. monarchisté, uznávají nápadný pokrok, zejména portugalského finančnictví, v posledních dvaceti letech. Ještě před nedávnem bylo Portugalsko tak zadlužené, že mu skoro žádný stát nechtěl poskytnout úvěr; v Evropě vládlo mínění, že je to země v naprostém úpadku, která nikdy nepřekoná svou krizi. Revoluce tu byly takřka endemické a s nimi se měnily většinou neschopné vlády. Za Salazarovy vlády nastal pořádek. Portugalsko zaplatilo všechny dluhy a stojí pevně na vlastních nohách. Escudo je jednou z nejstabilnějších měnových jednotek. Ostatně většina Portugalců ochotně přiznává, že přílišná svoboda se nehodí pro jejich temperament. Někteří se ve své oddanosti k režimu dokonce domnívají, že bude portugalský systém časem přijat všemi ostatními státy.

Vcelku se portugalský lid mnoho nestará o Salazarovu politiku, myslím, že násilný převrat nepřichází v úvahu. Národ je prostě snadno ovladatelný, ostatně nemá ve své většině dosti vzdělání, aby porozuměl složitějším politickým otázkám.

Zde hraje neméně důležitou roli i naprostá neinformovanost o cizině. Cizích návštěvníků je stále málo, a ani Portugalci, kteří jsou časem nuceni odejít za hranice — emigrace byla vždy velmi silná — nepřinášejí domů nové myšlenky. Portugalec opouští svou zemi jen v případě krajní nutnosti a při nejbližší příležitosti se vrací alespoň na krátkou dobu. V cizině trpí nostalgií a většinou není spokojen. Znal jsem profesora portugalštiny na jedné jihofrancouzské univerzitě, kterého museli jeho přátelé po tříletém pobytu přinutit k první návštěvě Paříže. Pravidelně trávil veškeré své dovolené v Portugalsku.

Zdá se, že základní názory Portugalců rostou z premisy «vše je úžasné, co je portugalské» — ať jde o slavnou minulost, přírodní krásy, folklor nebo umění. Tato tendence vede k šovinismu, v tomto případě skoro dojemnému. I když jsou v Portugalsku nesmírně zdvořilí a přívětiví k cizím hostům, byli by velmi překvapeni otevřenou kritikou čehokoliv. Neznalost ciziny ještě ztěžuje diskusi, takže

cizinec zpravidla pochopí a je «taktiční». Zajímavý je poměr Portugalců ke Španělsku. Praktické styky obou států jsou dobře známy, ale postoj průměrného Portugalce je zcela rozdílný. Především Španělsko vůbec nezná a nikterak se o ně nezajímá. Vztahy jsou do jisté míry nepřátelské, neboť Portugalci nemohou stále zapomenout španělskou okupaci mezi 1580 a 1640. Systematicky se tedy obracejí spíše k moři. Je charakteristické, že jen 4% portugalských exportních produktů procházejí španělským územím.

V závěru je možno říci, že by Portugalsku nesmírně a po všech stránkách prospěl živější styk s cizinou. Vezmeme-li však v úvahu zeměpisnou polohu země a některé rysy psychologie obyvatelstva, zejména lpění na tradici, konservatismus a nezáměr o vše cizí, pochopíme, že vývoj bude velmi dlouhý a spojený s mnoha vážnými komplikacemi.

Jaroslav Dubina

Poznámky

O DEMOKRACII OBSAHOVOU.

Zdá se, že dnešní světová a evropská krise společenského života pramení ze slabosti demokracie, jež se dostala do slepé uličky, protože se ztotožnila s liberalismem, t. j. učinila jednu ze svých zásad, platnou hlavně v oblasti hospodářské, svým základním principem. Vycházejíc ze zásady, že člověk je přirozeně dobrý, stále trvá na tom, že postačí udržet či obnovit svobodnou hru sil, aby nejlepší, nejmoudřejší a nejspravedlivější se dostali do čela společnosti. Takto se demokracie stala toliko formou a methodou a dokud jí zůstává, nemůže se s úspěchem opřít totalitním hnutím, jež jsou všechna programová. Nejlépe této slabosti využil komunismus, který zcela logicky dokazuje, že je-li demokracie toliko formou a methodou, je stále možno uvažovati o methodách lepších, rychlejších v účinku a celá otázka zůstane vždy technickou a druhořadou. Dále, že je-li formou a methodou, lze do ní vpravit a jí

říditi cokoli; to ihned dokazuje stoprocentně demokratickými institucemi akčních výborů a závodních rad, kde se hlasuje o všem, třeba i o tom, zda auto má mít čtyři nebo pět kol.

A zde je jádro celého omylu. Demokracie není jen forma a methoda. Protože neplatí předpoklady, z nichž se na úsvitě nového věku demokracie rodila, protože člověk není přirozeně dobrý, nýbrž má sklon k dobrému a špatnému asi ve stejné míře, je třeba o ušlechtilý vztah mezi lidmi znovu a znovu usilovat. Demokratická společnost, to jest útvar, v němž panuje respekt k právu, tolerance názorová, ohled k mešině a jedinci, kteří naplňují svůj život tím, že se vyvíjejí podle svých nejlepších vlastností a zařizují si svou existenci podle svého svědomí, taková společnost je cílem, programem, postulátem, k němuž se nikdy nedojde, nebude-li se oň vědomě usilovat; a dojde-li se k němu po dlouhém a obětavém namáhání celých generací, je nutno

jej denne hájit proti náporu nepřátelských sil.

Úkolem myslících lidí v celém světě, hlavně v zemích, kde se demokracie udržela, je tedy přesvědčit veřejnost, že o to, co pokládají za samozřejmé, budou nuceni svěsit nelitostný boj; mají na vybranou, zda se k němu rozhodnou ihned, kdy se povede v oblasti duchovní a mravní, nebo později atomovými pumami. Mladí studenti a intelektuálové mohou být nejlepšími tlumočníky této výzvy a tohoto varování. To je vlastní smysl drobné a trpělivé práce, kterou očekáváme od mezinárodních kroužků. A to je jeden z hlavních úkolů naší emigrace.

Demokracie jako program znamená i psychologicky překonání mrtvého bodu, na který jsme v posledních letech stále naráželi. Fašismus s hlučnou vidinou tisíciletých říší a vyvolených národů, komunismus s plavným skokem z říše nutnosti do říše svobody, do beztržní společnosti s rohem hojnosti, co proti tomu demokracie

SLOVANSKÝ MYTHUS — LÍCE A RUB.

Niet sporu o tom, že sa komunizmom zišiel a Slovanom nevyplatil. Nebol však zďaleka prvou príčinou slovanského nešťastia; ani faktorom, ktorý by bol udalosti príliš determinoval; pri všatkej slovan-skej kvetomluve, ktorou oplývaly NF bez výnimky, bol z najväčšej miery iba vodičkou — ktorou sa zapíjala horká ľudovo-demokratická pilulka. Sviezlo sa s ním veľa zbabelosti, cynizmu, krátkozrakosti a hluposti, ale i dosť nevinnej naivnosti, poctivých nádejí a slušných úmyslov.

Dnes je slovanský mythus mrtvý; komunizmu možno za to podľaako-

stavěla? Boj o status quo. Na otázku totalistů, zač bojujete, mohla nejdvůš odpovědět, za to, co už máme. To je strašlivý handicap v ideovém zápase, o to horší, že je nepodstatněný. Nemáme nic z toho, oč bojujeme. Demokratická společnost bude teprve výsledkem mravnějšího úsilí vychovatelů, mravních vůdců, průmyslových organisátorů a vynálezců, ohrožena od první vteřiny svého zrodu vzpourou lenochů, zbabelců, hlupáků, dovolávajících se práva většiny, úklady ctižádostivých managerů a dobrodruhů, a lhostejnosti tak zvaných slušných lidí. Řád obětavých bezejmených rytířů, jimž pravda, právo a spravedlnost leží na srdci, i když je nikdo nekontroluje, bude musit znovu a znovu křížit zbraně s těmito temnými silami protipokrokovými a proticivilisačními. To je program, který stačí na víc, než deset lidských životů, program, pro který je — ne možno — nýbrž nezbytno se plně obětovat, který plně vyváží opium totalitních všeléků a rajských vidin. L. M.

vať bez irónie. Jeden z prameňov romantického nacionalizmu vyschol; «Slovanstva orol biely» odletel, odkiaľ prišiel, do riše pohá-dok; zostal iba holý fakt politickej nezralosti a kulturnej nevyspelosti europského Východu. Fakt najprv deprimujúci: v exilnej tiesni i v domove bez domova sa lúčia Slovania s Východom; škola tyranie bude pre mnohých školou demokracie a u mnohých ešte len školkou. Bolo by nešťastím, keby Západ neprejavil dostatočné porozumenie, alebo nereagoval dosť pružne. A to je rub slovanského mythu.

Západ ani zďaleka slovanský mythus neprekonal a niekde si ho dokonca pestuje. Ani po tom, čo do «slovanských» vôd vplávala s vlajú-

cimi zástavami Čína, neprestáva sa v západnej tlači omieľať «slovanský blok» korenený občas panslávskou tradíciou a slovanskou mentalitou. Nejednen muž Západu by s vd'akou kvitoval, keby komunizmus odtiahol na «svoje» územie, trebárs za Curzonovu líniu, alebo aspoň opustil Nemecko a Viedeň. Nejde nám tu o slová ani o nálady, ale o faktá, ktoré v reprodukcii Západu stoja hore nohami a o omyly v koncepcii, ktoré by mohly byť raz draho vykupované.

Slovanský blok — plus iní európski sateliti — jestvuje a je spoľahlivě protikomunistický. Je v Európe jedinou silou, ktorá je v prítomnej chvíli ochotná a morálne pripravená bojovať s komunizmom pri prvej príležitosti a bez ohľadu na úspech alebo neúspech Marshallovho plánu. Desať západných padákových divízií shodených tejto noci nad Československom, Poľskom, Maďarskom, znamená revolúciu. Čo znamená desať sovietských divízií, shodených tejto noci nad Itáliou, Franciou...?

Niet slovanských a žiadných iných predispozícií komunistických. Mentalite hoc ruskej nevyhovuje komunizmus viacej nez povedzme norskej. Sovietske územie je tak «komunistické» ako územie Spojených štátov. Všetky národy za Železnou oponou sú, alebo budú piatými kolonami demokracie, akonáhle sa bude do dôsledkov a systema-

ticky realizovať téza, že obrana Európy nezačína na Labe ani na Rýne, ale v Moskve.

To znamená: slubný a moderný európsky program; odstránenie Železnej opony ako hranice európskej zodpovednosti, solidarity a záujmu; koniec DP — diskriminácie a «problému»; udržovať národy Východného bloku vo vedomí, že sú súčasťou demokratického sveta a jeho spojencami; sústredené útoky na najslabšie miesta komunistických režimov — vykorisťovanie Sovietskym svazom, nová «buržoázia», západná životná úroveň, zničenie autority vodcov, historické i aktuálne komentáre, kolchozy atd. Vytvorenie národných vysieláčok na slobodnom území s celodenným programom... Zatiaľ všetko hudba budúcnosti.

Už dnes je možné ochromiť sovietsku vojenskú moc alebo prinajmenšom pritlumiť zajtrajší úder. Príklad Ukrajiny z roku 1941 sa bude opakovať v znásobenom merítku, ak Rusko včas uverí, že nepričádza nepriateľ, horší ako ten, ktorého pozná v Kremle. Slovanský mythus, ako prežil na Západe, je zatiaľ iba šosácka teória; až ho však poniesie v svojej hlave ozbrojený muž v uniforme, zmení sa v krutosť a soldatesku. A to je nejvernejší spojenec J. V. Stalina.

K. B.

ČS. ŠKOLSTVÍ V EXILU.

(Dodatek)

Svědčí o atomisaci našich společných snah v exilu, že referent o čs. školství v exilu opomíjí zajímavý ústav sui generis měnící se dnes pozvolna v českou školu připravující na život v zámoří. V Iro Children's Village v Bad Aibling,

poblíž bavorského Rosenheimu, se dnes nachází asi 160 českých a slovenských mladistvých ve věku 14 až 18 let. Jsou ze všech emigrantů lidsky nejchudší: bez matky, otce, bez přátel; po stránce hmotné ovšem pečují o ně mnohem lépe než o děti v ryze čs. táborech nebo dokonce v německé ekonomii. Nepracuje tu jen IRO, ale též ORT, a

celá řada jiných organizací jako Ymca, Ywca, Boy Scouts, Quakers atd.

Tábor Children's Village byl původně určen pro DP sirotky; při nezmenšeném přílivu českých dětí přes hranice se stává víc a víc táborem českým. Původně nepatrné procento českých dětí stouplo na 65% a stoupne pravděpodobně i nadále.

Děti jsou pod dohledem školených Case-workerů rozdělovány do různých škol a kursů, odpovídajících jejich zájmům a schopnostem. V táboře je zřízena Elementary School pro nejmenší; Academic School připravující na High School anglosaských zemí; a různé Vocational Training - kursy pro zubní techniky, automechaniky, truhláře, instalatéry, kuchařky, švadleny atd. Diplomy a vysvědčení platí teoreticky ve všech členských státech UN.

Učební plán klade hlavní důraz na znalost angličtiny (až deset hodin týdně); vyučuje se též biologii, matematice a orientaci, t. j. zeměpisu emigračních zemí. Children's Village záměrně vychovává budoucí Američany a Australany; i časopis,

který si děti vydávají — Children's Village News — je z největší části psán v anglickém jazyce. V jednotlivých klubech pracuje Čech vedle Maďara, Polák vedle Ukrajince, Arab vedle Žida; vyrůstají v atmosféře všelidského bratrství. Nebezpečí odnárodnění je zmírněno přirozenou soudržností part, vzpomínkami na domov a působením českých učitelů (4), českých t. zv. House-parentů (6) a českých zaměstnanců tábora (6). Nesmíme si ovšem lhát o mravní úrovni těchto v nejhlubším slova smyslu vykořeněných; jen pečlivý sociologický rozbor, jenž by si všiml rodinného prostředí a motivu útěku z domova, by plně vysvětlil, proč se zde vedle vynikajících jedinců vyskytuje početná skupina chuligánů a flákačů, kteří si sem přivezli i instituci pražského «Trafalgaru» a pod. Zvláštní potíž tu působí všem vychovatelům příliš opožděná aplikace amerických výchovných metod, směřujících k úplnému rozvinutí všech osobních vloh. Bude třeba ještě hodně práce, aby děti skutečně vrostly do společnosti a nepřesné označení DP nezůstalo jejich osudným stigmatem pro celý život.

Pitt

«SKUTEČNOST» Revue indépendante et mensuelle
pour les questions littéraires, politiques, économiques et sociales.

GENÈVE 11. Case postale 393. Suisse

Imprimerie STUDIO,
8, rue de Nesle - Paris (6°)

D o p i s y

Kanada... zem nekonečných vzdáleností... zem, kde nejste cizinci, poněvadž všichni lidé kolem Vás neb jejich předkové byli v obdobné situaci... zem strachu před nemocí a stářím (kdy Vám nikdo nepodá pomocnou ruku)... z toho plynoucí honba za dolarem... z toho vyplývající politická desinteresanost... země bez občanských legitimací a bytových přihlášek... bez pracovních povolení (líbivou práci nenajdete však tak snadno; znám advokáta, který začal metením záchodu a ještě za rok se nezbavil manuální práce)... země bez stipendií (téměř); studium je výsadou jen zámožných... dary se dávají na kostely, nemocnice (ale v nich se neléčí zadarmo), university... milionové město bez stálého divadla... vůdčí list dostane každý na počkání... medvědi lezou na venkově až do světnice... antinegroismus... antijapanismus... antisemitismus... antianglismus... antifrancismus... antikatolicismus... antiprotentantismus... antisocialismus antikapitalismus. Povědomí jednotného kanadského národa ještě neexistuje, ale přesto přese vše je to zde lepší než v kterékoli jiné zámořské zemi...

Mluví s lidmi, pozorují je, ptám se na jiné a hledám. Považuji za důležité získati sám nejprve u lidí osobní kredit a jíti příkladem v nejbližším okolí. Lidé zde typují vývoj na desetiletí a možná že správně. Nedají se tak snadno získati pro idealistické programy. Uvědomte si, že evropské fluidum Vám nikdo nenahradí, načerpejte ho do zásoby...

(*Montreal*)

...Asi týden po přechodu nás poslali vlakem do tábora Valka u Norimberka. Prvou noc jsme byli v přechod-

ném baráku (přijeli jsme totiž pozdě večer). Hned ráno si pro nás přišel blokový vedoucí z Prchalovského bloku (okupovali tu asi čtvrtinu baráků v táboře) — ostatní blokoví se o přírůstky vůbec nestarají — a zatáhl nás na jeden barák. Zatím nám Prchalovci žádné milostné návrhy nedělali (nabízeli pouze stipendium v Mnichově nebo ve Španělsku). Prchalovci si tímto způsobem (a různými sliby) získávají dost neuvědomělých lidí, které potom na schůzích (mají ob den školení) zpracovávají.

(*Valka*)

V Leidenu v Holandsku se konala konference všech studentských svazů, které — jako Holandsko — vůbec nevstoupily anebo vystoupily ze Světové federace, jejíž sídlo je v Praze. Byla zastoupena Francie, Itálie, Belgie, Holandsko, Švýcarsko, Nový Zeeland, Jižní Afrika a byl pozván také zástupce D.P. studentů.

Ráda bych vám napsala ještě o t. zv. «belgickém plánu».

Tento plán, vypracovaný jedním bývalým jugoslávským diplomatem je ve skutečnosti takovýto:

Každý student při zápisu na universitu dostane blok lístků, podobající se šekové knížce, který obsahuje 20 listů. Jeho povinností je rozdati těchto 20 bonů mezi své známé a přátele, valorisovati je a vrátiti na universitu do AGE anebo komitétu, zvlášť k tomuto účelu ustanovenému pod patronátem rektora. V případě, že podepsaný, který se zavázal určitý obnos věnovati uprchlým studentům, nepošle tuto částku během dvou měsíců, odevzdá komitét tento lístek poště a ta sama upsanou částku vybere.

- *Leiden* -